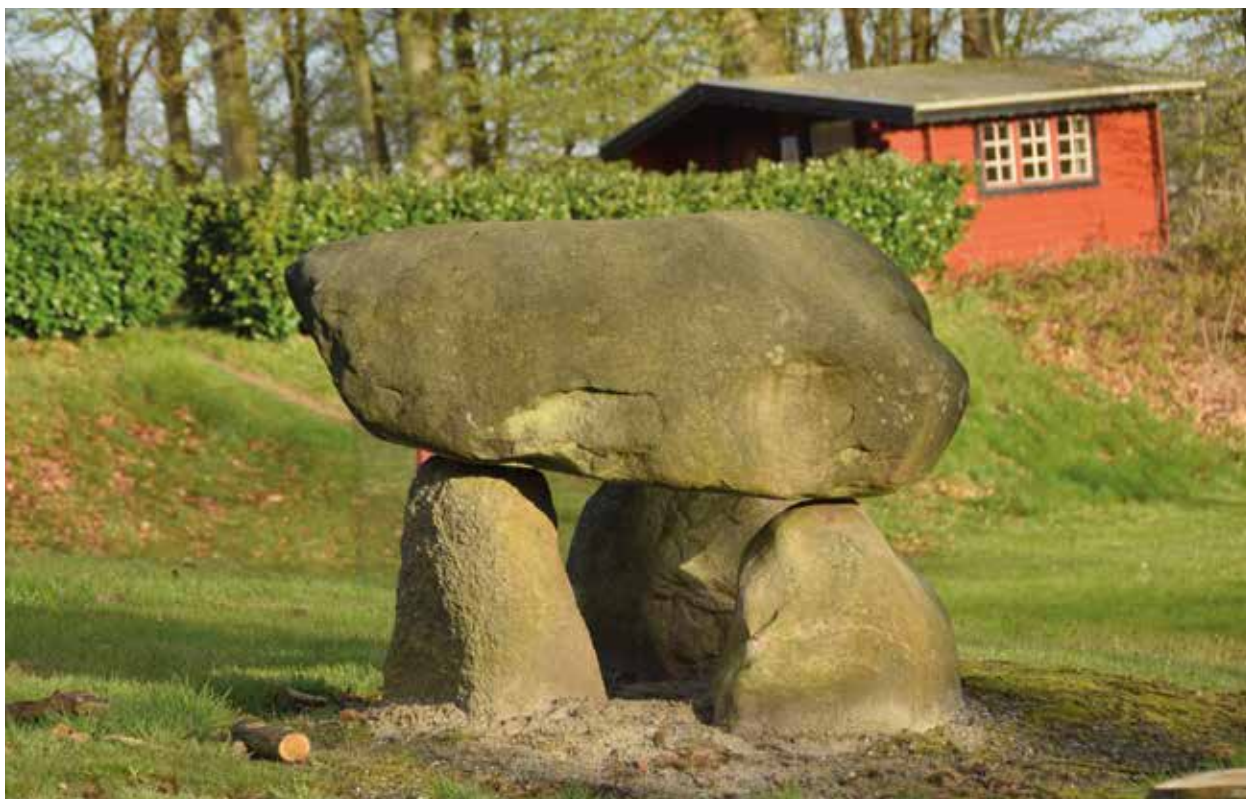

► **Behalve als (massa)graf dienden de stenen wellicht ook als territorium-markering**

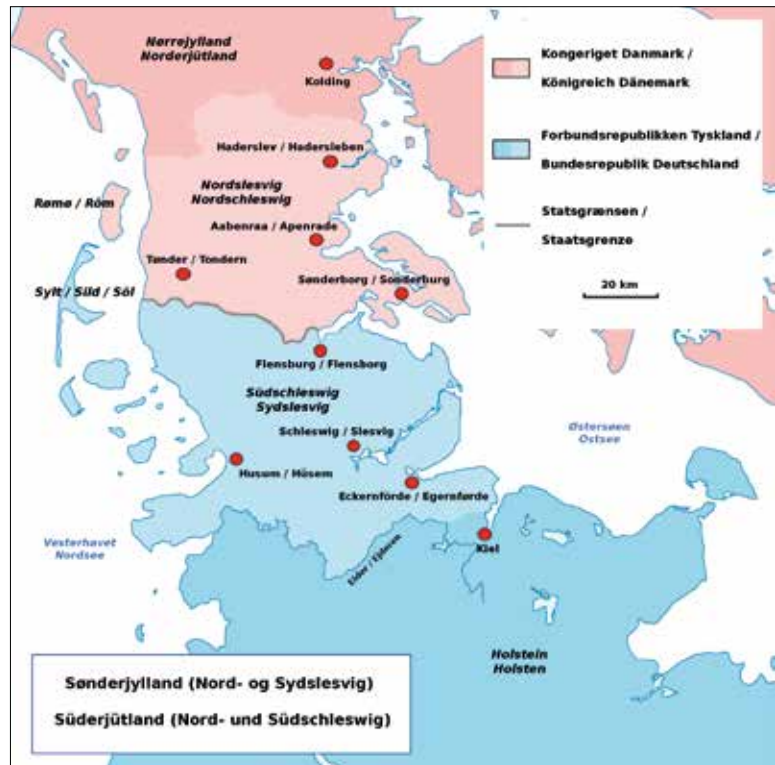
Megalithische monumenten in Denemarken

Wat zijn wij in Nederland trots op onze vijftig hunebedden, stenen grafmonumenten gebouwd met stenen die met de gletsjers van de laatste ijstijd tot in onze streken waren geduwd. In Denemarken hebben ze nog veel meer redenen om trots te zijn. Want dat land bezit meer dan 2000 geregistreerde megalithische monumenten uit de steentijd. En ook uit de latere bronstijd zijn vele duizenden (graf)monumenten bewaard gebleven. In Sønderjylland, een regio in het zuiden van het vasteland (Jutland), is de grootste en best gedocumenteerde concentratie prehistorische monumenten te zien. Een verslag van een reis langs die monumenten.

Hoewel de vijftien- vijftig megalithische monumenten die ons land kent (vierenvijftig in Drenthe en één in Groningen) onderling sterk verschillen, hebben we er toch maar een woord voor, het zijn allemaal hunebedden. In het Duits en in het Deens kent men daarentegen diverse woorden voor de verschillende types stenen monumenten. Zo maakt men onderscheid tussen zogenaamde dolmen (twee zijstenen met slechts een deksteen), lang-graven, rond-graven, graven met en graven zonder randstructuren. Dat heeft natuurlijk alles te maken met de hoeveelheid aan objecten. Zo kent Duitsland meer dan duizend megalithische monumenten en in Denemarken zijn er zelfs 2500 stenen monumenten officieel geregistreerd.

Neolithicum

De megalithische monumenten van Nederland, Duitsland en Denemarken stammen wel allemaal uit het Neolithicum, de periode waarin de lokale bevolking zich voor het eerst in de geschiedenis min of meer permanent op een plek gaat vestigen. Een periode ook waarin ze steeds sterker afhankelijk wordt van landbouw. Dat brengt grote gevolgen met zich mee voor de sociale structuur van de samenleving. De samenleving wordt onder invloed van deze veranderingen minder egalitair en de rol van lokale leiders wordt steeds belangrijker. Aangenomen wordt ook dat de landbouwcyclus op religieus terrein aan invloed wint. Rituelen die verband houden met bijvoorbeeld oogsten en zaaien doen hun intrede. Vrijwel zeker hebben de grote stenen monumenten bij enkele van die rituelen een belangrijke rol gespeeld. Vast staat in ieder geval dat die monumenten als lokale begraafplaats werden gebruikt en dat zij een reflectie vormden van de veranderingen in de samenleving. Alle monumenten zijn gebouwd met zwerfstenen die de toenmalige bewoners in hun

nabije omgeving aantreffen. Stenen die hun oorsprong vonden in het hoge noorden. Ze werden naar het zuiden meegevoerd door de enorme gletsjers die op verschillende momenten grote delen van Noordwest-Europa hadden bedekt.

Vormen en functies

Megalithische (graf)monumenten variëren in formaat van twee tegenover elkaar gestelde stenen met daaroverheen één deksteen

- ▲ Kaart van Sønderjylland. (FOTO: WIKIPEDIA)
- ◀ Aabenraa, dolmen.
- ▼ Knebel-Poskær, dolmen.

▲ Baronenhøj, grafheuvel.

▲ Grafheuvels in de omgeving van Fynshay.

▲ Bij het plaatsje Nordborg ligt Riek's Archeologisch Museum. Dit museum bevat de verzameling prehistorische voorwerpen die Jørgen Riek gedurende zijn leven heeft verzameld.

► Blommeskobbel/Havrekobbel, grafheuvel.

(dolmen, zoals bijvoorbeeld de dolmen van Åbenrå), tot enorme gevaartes met verschillende kamers. De lengte kon zelfs oplopen tot 168 meter (een monument van die lengte met meer dan tien kamers bevindt zich niet ver buiten Odense op het Deense eiland Fynshay). Bijna alle monumenten werden bedekt door een aarden heuvel. Alleen dolmen bleven soms onbedekt.

Hoewel er dus grote regionale en zelfs lokale verschillen zijn, zowel qua uitvoering als in de voor de bouw gebruikte technieken en zelfs in functie, worden de bouwers van dit soort monumenten door de archeologen meestal gezien als behorende tot een cultuurgroep. Een cultuurgroep die onder meer

gekenmerkt werd door het gebruik van dezelfde vormen van gebruiksartikelen (keramiek) en vergelijkbare begrafenisrituelen. Naar het karakteristieke aardewerk dat in het hele verspreidingsgebied is teruggevonden wordt het de trechterbekercultuur genoemd.

Behalve dat ze dienstdeden als graf, soms voor een enkele individu, soms voor meerdere personen tot aan massagraf voor de complete lokale bevolking, hadden de monumenten waarschijnlijk ook een functie als markering van het territorium van een behaalde groep (stam). Vrijwel alle stenen monumenten lagen ook op hogere plekken (meestal op oude zandruggen). Dat is in het landschap nu vaak nog te zien. Zo liggen de Nederlandse hunebedden vrijwel allemaal op de Hondsrug, een door de laatste ijstijd opgeworpen zandrug die vanaf midden Groningen richting Emmen loopt. Ten oosten van deze zandrug in Duitsland loopt een parallelle zandrug, de *Hundsrug* en ook daarop liggen vele tientallen stenen monumenten.

Ook in Denemarken zijn door gletsjerwerking in de ijstijd dergelijke lange (en kortere) zandruggen ontstaan waarop de lokale bevolking later haar grafmonumenten bouwde, zoals bijvoorbeeld de dolmen bij *Knebel-Poskaer* in de regio Sønderjylland (onderdeel van de provincie Jutland). Meer voorbeelden daarvan zijn te vinden op het (schier)eiland Als.

Dit betrekkelijk kleine eiland telt vele tientallen megalithische monumenten. En het overgrote deel daarvan bevindt zich op een oude zandrug die nu vrijwel parallel aan de kust loopt. Ten tijde van de bouw van de monumenten lag de kust enkele honderden meters tot misschien wel enkele kilometers meer naar het oosten. Onderzoek heeft aangetoond dat de lokale bevolking de begroeiing van deze zandrug had verwijderd, waardoor de monumenten van alle kanten (en dus waarschijnlijk ook vanaf de zee) zichtbaar moeten zijn geweest. Nu liggen ze bijna allemaal in een smal (nog geen kilometer) en langgerekt (bijna tien kilometer) dicht begroeid beukenbos dat tot aan de zee rijkt.

Toppers

Van al die monumenten zijn er enkele die een trip naar dit, op zichzelf al heel idyllische schiereiland, de moeite waard maken. Allereerst is dat de *Baronenhøj*. Dit ronde monument is omgeven door een vrijwel intacte ring van opstaande stenen (de zogenaamde kransteden). Het feitelijke graf (één kamer van 1,25 bij 0,9 meter afgedekt door slechts een steen) ligt exact in het midden. Omdat een deel van de heuvel die over het graf was heengebouwd ontbreekt, is die kamer goed te zien. Baronenhøj ligt aan het noordelijke eind van het bos op het hoogste punt van de zandrug en je hebt hier een prachtig uitzicht op zee.

Meer naar het zuiden en midden in het bos liggen de twee lang-graven van *Blommeskobbel/Havrekobbel*. Deze graven zijn respectievelijk 53 en 34 meter lang. Het kleinste graf heeft slechts een enorme deksteen. Beide graven hebben twee kamers die in de jaren dertig van de vorige eeuw zijn gerestaureerd. Tijdens die restauratie zijn vuurstenen messen en enkele potten gevonden. Die zijn nu te bewonderen in het archeologisch museum van Hardslev. Aan de andere kant van de smalle bosweg liggen ook nog twee rond-graven. Waarvan er bij een de dekheuvel nog compleet aanwezig is. Ook voor deze plek geldt dat de omgeving door de bewoners vrijgehouden werd van begroeiing, zodat er vrij zicht was naar beide kanten, dus ook richting de zee. Een derde cluster duidelijk zichtbare monumenten ligt in het zuiden van het bos niet ver van het plaatsje Fynshav. Het strandbos van Als is ook na de periode van de 'hunebedbouwers' een plek gebleven waar de lokale bevolking hun graven bouwde. Want verspreid door het bos liggen er ook nog tientallen grafheuvels uit de (latere) bronstijd. Het jongste graf in dit bos stamt zelfs uit de ijzertijd (rond 600 voor Christus). In de noordwesthoek van het eiland bij het plaatsje Nordborg ligt *Riek's Archeologisch Museum*. Dit museum bevat de verzameling prehistorische voorwerpen die Jørgen Riek gedurende zijn leven heeft verzameld. In drie zalen staan tientallen vitrines

vol schrapers, messen, bijlen en speerpunten, maar ook aardewerk. Bij elkaar vele duizenden objecten. Een groot deel daarvan heeft hij op zijn eigen eiland gevonden.

Op het vaste land, in het verlengde van de zandrug van Als, niet ver ten oosten van de stad Aabenraa, ligt het lang-graf van *Vaernes Tykke*. Dit monument kent een opvallende gelijkenis met ons Hunebed D43 dat vlak buiten Emmen ligt. Zelfs het aantal kransteden (53) is gelijk. In tegenstelling tot D43 is de dekheuvel van Vaernes Tykke echter wel origineel. Die van het Nederlandse exemplaar werd in de twintigste eeuw opnieuw aangelegd. Verder zuidoostwaarts niet ver van Sønderborg is op Als het megalithisch monument bij *Asserballe* zeker ook een bezoek waard.

Meer megalieten

Behalve op Als kent de regio Sønderjylland nog tientallen andere interessante megalithische monumenten, zoals die bij *Skrydstrup*. Vlakbij bevindt zich ook een heel fraai complex bij *Vedsted*. Hier liggen vijf zogeheten lang-graven en een tweetal rond-graven vlak bij elkaar. De lang-graven hebben een lengte

▲ Nordborg, een van de vitrines in het Museum Jørgen Riecks.

▲ Asserballe, grafheuvel met een 'zonnesteen'.

◀ Værnes Tykke, hunebed.

115 meter en hebben 5 respectievelijk 7 kamers. De dekstenen steken boven de dekheuvel uit. Een dergelijke constructie is zeldzaam. Het oostelijke rondgraf is nog vrijwel intact. Interessant is dat er naast de graven nog een grote heuvel lag waarin in zich slechts één grote kamer bevindt. Die kamer, waarin geen grafvondsten of skeletresten werden aangetroffen, is zo groot dat er gemakkelijk tien man in passen. Dr. Hendrik Gommer doet in deel 4 van zijn serie boeken *Mythische Stenen* (het deel dat geheel gewijd is aan de stenen monumenten van Jutland) de suggestie, dat deze heuvel wellicht geen graf is maar een verzamelplaats voor de stam. Een soort van 'heiligdom' te midden van een hele serie graven. Veel van het soms bijzondere materiaal dat in en om de verschillende prehistorische sites van Sønderjylland is gevonden, is nu te zien in het (archeologisch) Museum Sønderjylland in Haderslev. In dit Haderslev Museum wordt ook de inhoud van het oudste graf van Denemarken bewaard. Dit graf, dat in de jaren dertig ten noorden van Kolding werd gevonden, is ruim 11.000 jaar oud. De directeur van het museum, Lennart Madsen, vertelde ons vol trots dat ondanks herhaalde pogingen vanuit Kopenhagen om deze vondst over te brengen naar het Nationaal Museum, men erin geslaagd is om deze bijzondere vondst voor de regio te bewaren. Het Haderslev Museum is nog steeds actief betrokken bij het archeologisch veldwerk in de regio. Zo wordt er op dit moment niet ver buiten de stad Kolding een nederzetting blootgelegd waarvan Madsen denkt dat die uit de tijd van de Hunebedbouwers stamt. Bewonerssporen uit die tijd zijn zeer zeldzaam, dus de vondst van een hele nederzetting waar volgens Madsen ettelijke tientallen boerderijen moeten hebben gestaan, is een heel bijzondere vondst. Voor wie geïnteresseerd is in de prehistorie is de regio Sønderjylland absoluut de moeite van een reis erheen waard. ◀

♣ Skrydstrup, reconstructie van een bronstijdhuis.

♣ Vedsted-Femhøje, grafheuvel A (Holmshøj, gerestaureerd).

♣ Opgraving van een bronstijdnederzetting in de regio Haderslev.

◀ In het (archeologisch) Museum Sønderjylland in Haderslev wordt ook de inhoud van het oudste graf van Denemarken bewaard. Dit 11.000 jaar oude graf werd in de jaren dertig van de vorige eeuw ten noorden van Kolding gevonden. (FOTO: MUSEUM SØNDERJYLLAND, HADERSLEV)

INFO

Met dank aan Visit Denmark (www.visitdenmark.nl), de regio Sønderjylland (www.visitsonderjylland.nl) en Lennart Madsen van het Museum Sønderjylland in Haderslev (<https://msj.dk/museum-arkaeologi/>). Op de website www.megalithic.co.uk/leaflet_megalith_map.php?country=8 kan worden ingezoomd op een kaart van megalithische vindplaatsen in Denemarken en dus in het bijzonder ook op Sønderjylland en het schiereiland Als met hun concentraties megalieten.